

SLOVENŠČINA IN JEZIKOVNA ENAKOPRAVNOST V MEDNARODNI KOMUNIKACIJI

1. Uvod

Leta 1996 je Inštitut za izobraževanje prevajalcev praznoval petdesetletnico svojega obstoja. Ker je ta ustanova po svoje vplivala tudi na razvoj prevajalstva in prevajalske misli na Slovenskem, bi ob tej priložnosti na kratko orisal njeno dejavnost.

Ker pa tudi univerzitetne ustanove ne delujejo v brezrazčnem prostoru, se mi zdi umestno, da to izobraževalno dejavnost, njene cilje in njen smoter postavim v širši mednarodni okvir ter ga povežem z vprašanjem slovenščine in njenega enakopravnega uveljavljanja v mednarodni komunikaciji.

Oba tematska sklopa bi povezal še s tezo, da je s slovenskega vidika najpomembnejša značilnost izobraževanja prevajalcev in tolmačev na graški univerzi prav v tem, da je slovenščina enakopravno uvrščena med ostale evropske in zunajevropske jezike. Učni programi in vsebine, ki jih skušamo razvijati v naši ustanovi, se tudi v primeru slovenščine oblikujejo predvsem v skladu z njeno funkcionalnostjo v mednarodni komunikaciji širšega (srednje)evropskega prostora. Le v manjši meri je program usmerjen tudi v prevajalske dejavnosti, ki so v Avstriji tradicionalno prisotne kot npr. sodno prevajanje in prevajanje v okviru dvojezičnega uradovanja na Koroškem.

Ali je takšna usmeritev smotrna, kakšni so bili, kakšni so in kakšni naj bodo izobraževalni profili poklicnega prevajalstva v slovenskem in širšem (srednje)evropskem prostoru, to bo naslednji tematski sklop mojega prispevka. Končno bom v zaključnih mislih vsaj na kratko orisal perspektive in (kulturno) poslanstvo prevajalstva in s tem tudi ustreznih izobraževalnih ustanov.

2. Slovenščina kot jezik mednarodne komunikacije

Do osamosvojitve Slovenije je bila funkcija slovenščine kot državnega jezika v glavnem omejena na slovenski in jugoslovanski okvir. Čeprav je bila slovenščina po ustavi enakopravna z ostalimi jugoslovanskimi jeziki, so politiki – tudi tisti slovenskega porekla – v mednarodnih stikih domala izključno uporabljali srbohrvaščino. Le v redkih izjemah se je uveljavljalo ustavno načelo enakopravnosti jezikov.

Taka izjema je bila npr. avstrijsko-jugoslovanska Komisija za obmejni promet, ki ji je praviloma predsedoval Slovenec. Ker pa je bil osnovni sporazum o obmejnem prometu sklenjen v srbohrvaščini in so predstavniki zveznih organov obvladali samo srbohrvaščino, so iz tega izvirala dokaj komplicirana pravila o izbiri pogajalskega jezika v plenumu in v podskupinah, v zapisnikih, prilogah in osnutkih novih sporazumov. O rabi slovenščine v drugih mešanih komisijah z mednarodnopravnimi kompetencami žal ne razpolagam z zanesljivimi podatki.

Najbolj dosledno so slovenščino od srede 70-ih let naprej uporabljali v tako imenovanih medregionalnih stikih, se pravi na ravni stikov tedanje SR Slovenije s sosednjimi deželami. Z ustanovitvijo Delovne skupnosti Alpe-Jadran leta 1979¹ je bila slovenščina poleg nemščine, italijanščine in hrvaščine uvrščena med štiri uradne jezike te delovne skupnosti. Po pristopu madžarskih županij se jim je pridružila še madžarščina.

¹ Prim. 11. člen Skupne izjave predsednikov vlad, podpisane dne 20. 11. 1979 v Benetkah: »Delovna skupnost posluje v hrvaškem, italijanskem, nemškem in slovenskem jeziku« (Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria 1992: 21).

Številni poskusi spodkopavanja dosledne petjezičnosti² v Delovni skupnosti (DS) Alpe-Jadran doslej niso uspeli. Tako tudi sedaj veljavni pravilnik določa, da se le v izjemnih primerih in v delovnih telesih tretjega organizacijskega nivoja, v tako imenovanih delovnih in projektnih skupinah, dopušča tudi možnost, da se udeleženci »v interesu učinkovitosti in varčnosti« lahko »odrečejo načelu petjezičnosti«.³

Žal Srednjeevropska iniciativa ni sledila primeru Delovne skupnosti Alpe-Jadran, zaradi česar se slovenščina uporablja le na plenarnih zasedanjih predsednikov vlad.

Verjetno bo pripisati vplivu dežel članic DS Alpe Jadran, predvsem Bavarski, da je v okviru Alpske konvencije, v kateri je Slovenija začela sodelovati še kot jugoslovanska Socialistična republika, slovenščina poleg francoščine in nemščine priznana kot enakopraven uradni jezik.

Z osamosvojitvijo Slovenije se je slovenščina dokončno uvrstila med državne jezike. S tem je dobila vse protokolarne pravice in komunikacijske funkcije, ki državnemu jeziku tudi gredo. Čeprav v drugačnih geopolitičnih in sociolingvističnih pogojih se je tako znašla v skupini drugih »majhnih« jezikov, ki jih nekdanje multinacionalne države niso gojile v diplomatskih stikih. Dosledno uveljavljanje funkcije državnega jezika je nedvomno velik izziv tako za politiko kot tudi za jezikovno načrtovanje in za profesionalno prevajalstvo, ki bo moralo v skladu z novo funkcijo jezika razviti tudi ustrezne prevajalske standarde.

Kdaj in kako se v mednarodnih stikih Republike Slovenije uveljavlja načelo uporabe lastnega jezika, ne morem soditi, ker o tem razpolagam samo s posrednimi podatki. Na osnovi poročil v javnih občilih vsekakor nastaja vtis, da se vsebolj uveljavlja angleščina kot pomožni in občevelni jezik. Opaziti je tudi, da glede jezikovnih strategij obstajajo določene razlike med različnimi politikami.

Kakšna bo usoda jezikov morebitnih novih članic v Evropski uniji, o tem lahko samo ugibamo. Načelo jezikovne enakopravnosti, ki velja za dosedanje članice, se bo vsekakor moralo spoprijeti z načelom varčnosti. O obsegu in vlogi prevajalske dejavnosti v Evropski uniji namreč zgovorno pričajo podatki, da je EU leta 1992 porabila 2 % proračuna za stalno prevajalsko službo,⁴ ki je letno prevedla približno milijon strani in zaposlovala nič manj kot 1200 prevajalcev in terminologov ter približno 500 uradnikov. Zato bo verjetno odvisno od vrednot, ob katerih se bo usmerjala ideja bodoče Evrope, ali bo prevladal ekonomski vidik, ali pa se bodo kljub vsem ekonomskim ugovorom uveljavila kulturna načela spoštovanja jezikov in kulturne samobitnosti vseh članic in s tem končno tudi dejanske enakopravnosti. Tak model multinacionalne in obenem tudi multikulturne Evrope, Evrope brez jezikovnih hegemonij torej, bo kajpak uresničljiv samo z ustreznimi, čeprav navidežno neekonomičnimi prevajalskimi službami.

Mednarodni stiki so kajpak le ena, čeprav na zunaj najbolj opazna oblika prevajanja. Brez prevajanja ne bi bilo svetovne literature, brez prevajanja ne bi bilo, kot pravilno ugotavlja L. Kelly v svoji zgodovini prevajanja, zahodne civilizacije,⁵ brez prevajanja ne bi bilo mednarodne znanosti. Vzporedno z globalizacijo komunikacijskih procesov se prevajanje, ki je v razvoju narodov in kultur od prvih mitoloških pričevanj imelo sicer pomem-

²Prim. Pravilnik Delovne skupnosti Alpe-Jadran: »Uradni jeziki Alpe-Jadrana so: nemščina, hrvaščina, italijanščina, slovenščina in madžarščina« (n. d., 40).

³Prav tam.

⁴EG-Information, 10. 1992, 10.

⁵»Western Europe owes its civilization to translators« (Kelly 1979: 1).

bno, vendar le redko ozaveščeno vlogo, razvija v eno osrednjih, za obstoj, razvoj in samobitnost narodnih entitet vse bolj odločilno kulturno tehniko.⁶

3. Prevajalstvo na Slovenskem

Podatki o slovenski prevajalski dejavnosti so dokaj skopi in nesistematični. Kot vse kaže, slovenska kultura sicer razpolaga z nekaterimi odličnimi prevajalci in prevodi, vendar o prevajalski kulturi kot strukturiranem pojavu in bistvenem delu nacionalne kulture verjetno še ne bomo mogli govoriti (Prunč 1993a).

Tako npr. kljub razvejani prevajalski dejavnosti v slovenskih založbah skorajda ne bomo našli dosledne kritike opravljenih literarnih, poljudnoznanstvenih in drugih prevodov, kar bi bil osnovni pogoj za razvoj širše kulture prevajanja.

Svoje potrebe po prevodih in prevajalcih je slovenska družba v glavnem stihijsko pokrivala iz širokega rezervoarja dvo- in večjezičnih izobražencev. Slovenske kulturne in politične elite so namreč vse do konca prve svetovne vojne bile dosledno dvo- in večjezične, predvsem pa tudi dvo- ali večkulturne, zaradi česar prav dvojezičnost lahko štejemo med konstitutivne elemente slovenske kulture (Prunč 1993b). V emancipacijskem procesu, v katerem se je prvotni diglotični model jezikovne komunikacije postopno zamenjal z bilingvalnim, je bilo skorajda pravilo, da so avtorji neliterarnih besedil v tujih kontaktnih jezikih razpolagali z boljšo besedilno kompetenco kot v maternem jeziku. Obenem se je zaradi razširjenosti dvojezičnosti v slovensko zavest vgnezdilo prepričanje, da je prevajanje pač posel, ki ga zmore vsakdo, ki je kolikor toliko dvojezičen.

Po prvi svetovni vojni se je položaj nekoliko spremenil. Slovensko-nemška, slovensko-italijanska in slovensko-madžarska naravna dvojezičnost in dvokulturnost se je zožila na manjšinska področja. Vendar so bile slovenske manjšine preveč obremenjene s svojo borbo za obstanek, da bi se lahko dokopale do svobodnega in kreativnega odnosa do jezikovnega posredništva. V matičnih, predvsem meščanskih okoljih, se je dvojezičnost sicer ohranila pri potomcih nekdanjih dvojezičnih in dvokulturnih družin, vendar sta se spremenila sociološka struktura in tip bilingvalnosti. Medtem ko je do prve svetovne vojne prevladovala t. i. naravna dvojezičnost, je sedaj začela prevladovati sekundarna, v procesu izobraževanja pridobljena dvojezičnost z raznimi, deloma tudi od aktualne politične situacije odvisnimi kombinacijami jezikov.

Z vdorom avdiovizualnih medijev v vsakdanje življenje povprečne slovenske družine je bilo dokončno doseženo današnje stanje: visoka stopnja pasivne večjezičnosti z razširjeno sekundarno aktivno večjezičnostjo v vodilnih elitah, v manjšinskih obrobjih pa deloma še ohranjena naravna slovensko-nemška, slovensko-italijanska ter slovensko-madžarska dvojezičnost. Obenem pa se po mojih zapažanjih uveljavljata dve nasprotni tendenci: Medtem ko v manjšinskih obrobjih raste dvokulturna kompetenca in upada slovenska jezikovna kompetenca, je v ostalem prostoru opaziti funkcijsko izboljšanje predvsem pasivne jezikovne kompetence v tujih jezikih, obenem pa izgubo nekdanje dvokulturne in besedilne kompetence ter redukcijo aktivne kompetence na področja vsakdanje komunikacije.

To pa je situacija, v kateri prevajalstvo ne more več črpati iz naravnih potencialov, ampak je potreben zavesten napor družbe in države za izobraževanje dvojezičnih in dvokulturnih strokovnjakov za transkulturno komunikacijo.⁷ Prav v ta okvir pa bi rad postavil izobraževanje prevajalcev in tolmačev na graškem prevajalskem inštitutu.

⁶ Prim. Koller 1992, predgovor in seznam literature.

⁷ Prim. predvsem Vermeer 1983, 1990; Holz-Mänttari 1993.

4. Graški inštitut za izobraževanje prevajalcev in tolmačev (IIPT)

V Avstriji obstajajo trije prevajalski inštituti: na Dunaju, v Gradcu in v Innsbrucku. Medtem ko so dunajski inštitut ustanovile leta 1943 še nacistične oblasti, sta inštituta v Gradcu in Innsbrucku nastala 1946. leta na pobudo tedanjih zavezniških sil.

Že novembra 1945 je vlada izdala uredbo s prvim študijskim redom.⁸ Študij, ki ga je predvideval, je bil zasnovan kot petsemestrski študij z enim tujim jezikom in se je končal z diplomskim izpitom za »diplomiranega prevajalca«. Študentje, ki so se odločili za nadaljevanje študija, so ga po dveh nadaljnjih semestrih lahko zaključili z diplomskim izpitom za »diplomiranega tolmača«.

Osnovna značilnost tega študija pa je bila, da ni veljal kot polnovreden akademski študij, zato se je običajno kombiniral z drugim študijem, predvsem s študijem filologije ali prava. Glede študijskih vsebin in izobraževalnih smotrov pa velja upoštevati, da je bilo leta 1945 simultano prevajanje še v povojih,⁹ zaradi česar so bili v ospredju predvsem izobraževalni profili tipa (strokovni) prevajalec in sodni tolmač.

Tudi število študentov je bilo v teh prvih časih dokaj skromno, inštitute pa so tako rekoč v personalni uniji vodili profesorji sosednjih filologij. Zelo pogosto tudi ni bilo jasne ločnice med prevajalskim in filološkim študijem. Edina razlika je bila, da so prevajalci razpolagali z boljšim aktivnim znanjem tujih jezikov, medtem ko so se filologi odlikovali po zgodovinskem, pozneje tudi strukturnem pristopu k jeziku in literaturi. Iz teh časov izvira še danes močno razširjen predsodek, da za prevajanje zadošča nekoliko boljše jezikovno znanje, vse ostalo pa naj bi bilo stvar nadarjenosti in občutka za jezik, medtem ko naj bi bila znanstvenost predvsem odlika filoloških, jezikoslovnih in literarnih ved.

Ker so predstojniki inštituta v Gradcu prihajali predvsem s slavističnega inštituta, so bili sorazmerno zgodaj zastopani slovanski jeziki, med njimi tudi slovenščina.

S študijskim redom iz leta 1972¹⁰ se začenja postopna emancipacija prevajalske študijske smeri. Ta, t. i. »novi študijski red«, ki je še danes v veljavi, se razlikuje od starega po naslednjih značilnostih:

1. Študijska smer »izobraževanje prevajalcev in tolmačev« je samostojna in akademsko polnovredna študijska smer; študij traja, kot vsi dodiplomski študiji, 8 semestrov.

2. Prevajalska študijska smer je samostojni in enopredmetni študij, ki vsebuje prevajalsko usposabljanje v dveh tujih jezikih in kulturah, zaradi česar ga ni mogoče kombinirati z drugo študijsko smerjo.

3. Kot osnovni jezik za prevajalsko usposabljanje praviloma velja nemščina. Študentje z nenemškim maternim ali izobraževalnim jezikom kot osnovni jezik lahko izberejo tudi svoj materni jezik, vendar morajo v tem primeru izbrati nemščino kot prvi tuji jezik in študirati drugi tuji jezik kontrastivno z nemščino.

4. Glede možnega izbora jezikov je precejšnja razlika med posameznimi avstrijskimi inštituti. Načelno so sicer jeziki razporejeni v jezike, ki se lahko študirajo kot prvi ali drugi tuji jezik (skupina A), in jezike, ki se lahko študirajo samo kot drugi tuji jeziki (skupina B). Vendar graški študijski načrt določa, da mora predsednik študijske komisije na prošnjo študenta odobriti tudi študij jezikov iz skupine B kot 1. tuje jezike.

⁸ Erlaß des Staatsamtes für Volksaufklärung, Unterricht und Erziehung vom 21. 11. 1945.

⁹ Prim. pregled v Kurz 1992.

¹⁰ Verordnung des Bundesministers für Wissenschaft und Forschung vom 3. Oktober 1972 über die Studienordnung für die Studienrichtung Übersetzer- und Dolmetscherausbildung.

OSNOVNI JEZIK	1. TUJI JEZIK	2. TUJI JEZIK
nemščina	jeziki skupine A: angl., franc., ital., rus., špan. s posebnim dovoljenjem tudi jeziki skupine B	jeziki skupine B: arab., srbohrv., slov., tur., madž.
jeziki skupine A in B	obvezno: nemščina za tujce	jeziki skupine A in B

Slika 1: Izbor jezikov na graškem IIPt

5. Študijski red predvideva, čeprav v zelo splošni obliki, tudi znanstveno izobraževanje in diplomsko nalogo ter dva diplomska izpita.

Študij po študijskem redu 1972 je organiziran po naslednjem modelu: Glej slika 2, str. 7.

Formalno je študij torej organiziran v dveh stopnjah, ali, v terminologiji študijskega reda, dveh delih. Prvi del predvideva skupen študij za študijski podsmerni (Studienzweig) »prevajanje« in »tolmačenje«, zaključi pa se s prvim diplomskim izpitom. Po končanem prvem diplomskem izpitu so odprte tri možnosti:

1. Tako imenovani skrajšani študij, ki po dveh dodatnih semestrih in opravljenem izpitu (ustno, pisno, prevod kot »domača naloga«) omogoča zaključek študija z naslovom »akademsko izprašani prevajalec«.¹¹

2. Dodiplomski študij prevajanja.

3. Dodiplomski študij tolmačenja.

Drugi del dodiplomskega študija prevajanja oz. tolmačenja traja 4 semestre (skupno torej 8 semestrov) in se zaključuje z drugim diplomskim izpitom, ki je sestavljen iz dveh delov: prvi, tako imenovani praktični del vsebuje ustne in pisne izpite iz prevajanja in tolmačenja, drugi, rekli bi, znanstveni del, vsebuje zagovor diplomske naloge in ustni izpit v izbirnem predmetu.

Oba dela študija vsebujeta 4 vsebinska jedra:

- jezikovno usposabljanje v prvem in drugem tujem jeziku;
- prevajalsko usposabljanje;
- predavanja o materialni in duhovni kulturi prostora/ov, ki ga/jih pokrivata/jo prvi in drugi tuji jezik;
- poklicno usposabljanje in znanstveno, predvsem jezikoslovno in translatološko poglobitev.

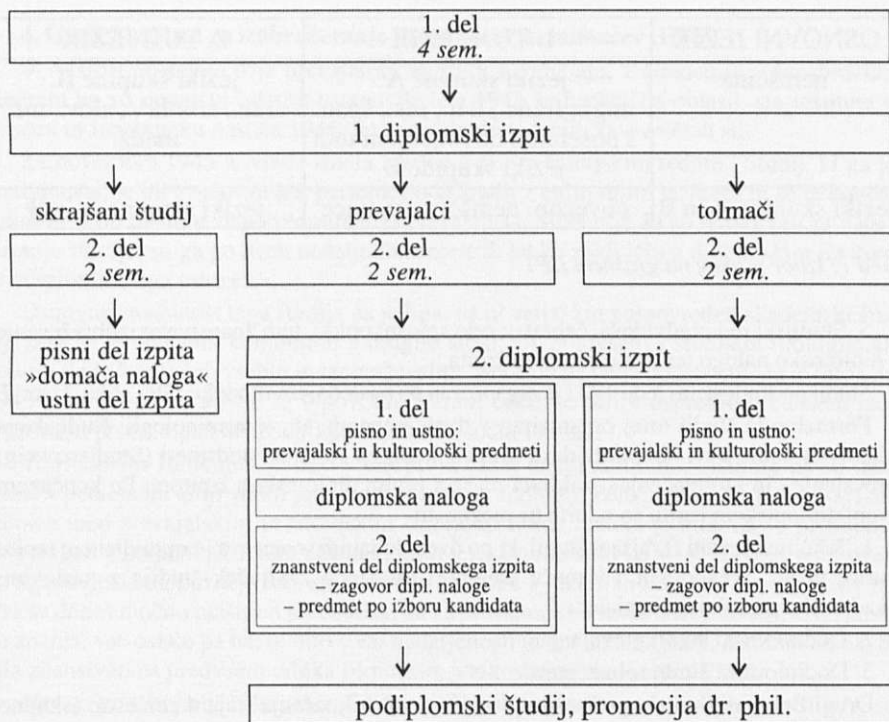
Prevajalsko usposabljanje vsebuje prevajanje splošnih in strokovnih besedil. Pri nekaterih jezikovnih smereh, npr. v slovenščini in španščini, tudi literarno prevajanje.

Usposabljanje v študijski smeri »tolmačenje« je osredotočeno na konsektivno in simultano prevajanje.

Obe študijski podsmerni sta organizirani tako, da študentje pridobijo vsaj osnovno spretnost tudi v drugi prevajalski dejavnosti, se pravi, prevajalci tudi v tolmačenju, tolmači pa tudi v prevajanju.

Po končanem dodiplomskem študiju in podelitvi diplome z akademskim naslovom »mag. phil.« se lahko pridobi še dodatna kvalifikacija v okviru dopolnilnega študija. Najpogostejši obliki sta dopolnitev prevajalske podsmerni s podsmernjo tolmačenja in obratno.

¹¹ Glede termina prim. Doris, Božidar in Primož Debenjak, *Veliki nemško-slovenski slovar*, Ljubljana, 1992, 862.

Slika 2: Organizacijski model študijske smeri »Izobraževanje prevajalcev in tolmačev«

Za podiplomski študij (doktorat) se neposredno uporabljajo določila, ki veljajo za vse študijske smeri na filozofski fakulteti.

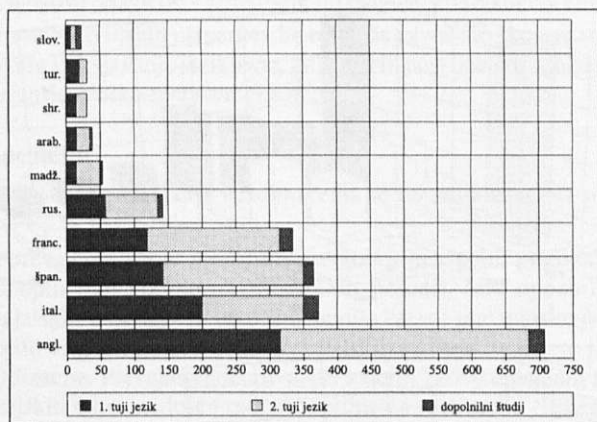
S študijskim redom iz leta 1972 je bil sicer postavljen formalni okvir za samostojen in znanstveno utemeljen študij, vendar je po inerciji visokošolskih ustanov trajalo še precej časa, preden se je ta koncept tudi uveljavil. Predstavniki stare prakticistične usmeritve so s psevdoargumentom poklicne usmerjenosti spretno zavirali novi razvoj, ki je bil jasno zaznaven v evropskem znanstvenem svetu. Pri tem so lahko računali s tihim zavezništvom etabliranih strok. Tako je v Gradcu trajalo kar celih 10 let, da je študijska komisija izdala ustrezen študijski načrt, ki je šele omogočil študij po »novem« študijskem redu.

Dejanski preboj je bil dosežen šele leta 1988: po študentskih nemirih na prevajalskih inštitutih, ki jih je povzročil vse večji razkorak med številom študentov na eni ter kadrovske, prostorske in tehnične opreme prevajalskih inštitutov na drugi strani, se je ministrstvo proti volji filozofskih fakultet – vsaj za graško univerzo vem, da je bil odpor kar precejšen – odločilo, da na obstoječih prevajalskih inštitutih ustanovi tudi katedre za prevodoslovje (translatologijo).¹²

¹² Pomen nemškega termina »Übersetzungswissenschaft« je odvisen od prevodoslovne šole, v kateri se uporablja. V starejši terminologiji je nadpomenka, ki je sinonimna z današnjim terminom »Translationswissenschaft«. V novejši terminologiji je terminološki par k »Dolmetschwissenschaft«. V tem primeru označuje le znanstveno vedo, ki se ukvarja s pisnim prevajanjem, medtem ko »Dolmetschwissenschaft« označuje vedo, ki se ukvarja z ustnim prevajanjem.

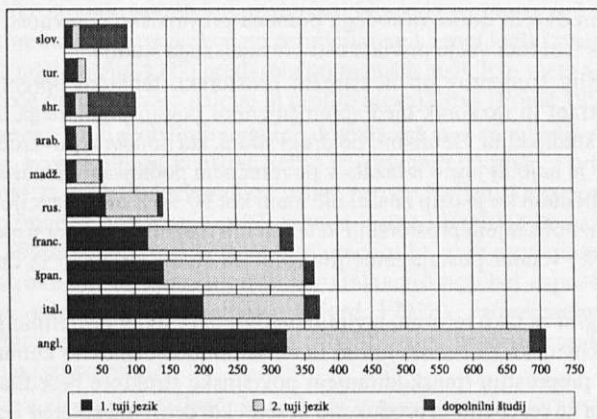
Medtem pa so se vsi trije prevajalski inštituti s prirastkom, ki se je v zadnjih letih gibal med 5 % in 10 %, iz skromnih in intimnih inštitutkov pod okriljem velikih filologij prelevili v izobraževalne ustanove, ki že začenjajo presežati tradicionalni inštitutski okvir. Tako je bilo samo na graškem prevajalskem inštitutu v akademskem letu 1994/95 vpisanih skoraj 1400 študentov. Tudi če upoštevamo, da je število aktivnih študentov za 30 do 40 % manjše, ker pač avstrijska visokošolska zakonodaja omogoča brezplačen študij in študentom nudi razne ugodnosti, je to še vedno število, ki peha inštitut v vse večje organizacijske težave.

V akademskem letu 1994/95 so študentje na graškem inštitutu vpisali naslednje jezike (gl. sliko 3):

Slika 3: Število študentov, vpisanih na IITP, po jezikovnih smereh I (1994/95)

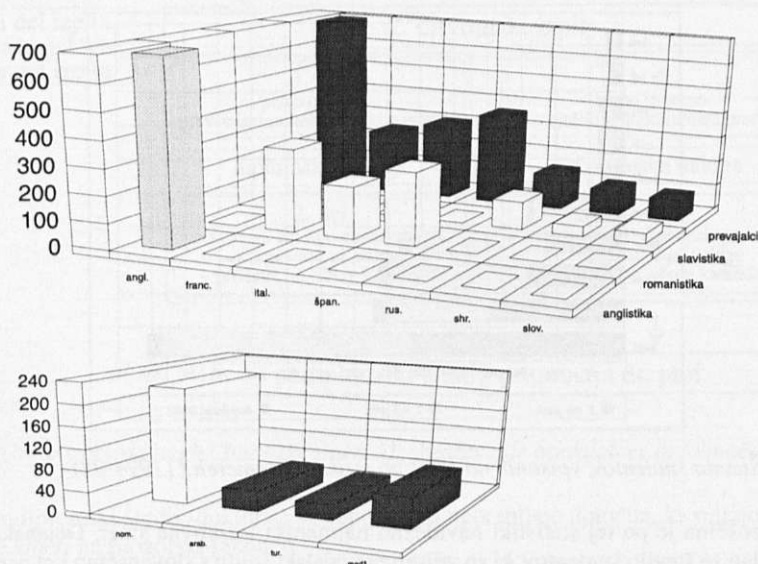
Slovenščina je po tej statistiki navidezno najmanjša jezikovna smer. Dejansko pa je treba dodati še število študentov, ki so vpisali prevajalski študij s slovenščino kot osnovnim in nemščino kot prvim tujim jezikom. Če te študente razvrstimo na posamezne jezike, se nam na graškem inštitutu kaže naslednja slika:

Slika 4: Število študentov, vpisanih na IITP po jezikovnih smereh II (1994/95)

Razlika med obema grafikonoma je toliko bolj značilna, ker se v njej jasno odraža trend, ki je opazen po razpadu nekdanjih socialističnih držav v avstrijski sosesčini. Ker v teh državah ni bilo ustreznih inštitutov, je padec železne zavese sprožil močan vpliv študentov z madžarskim, hrvaškim oz. bosanskim in seveda tudi slovenskim maternim jezikom. O tem najbolj zgovorno priča podatek, da je inštitut v zadnjem akademskem letu pri novovpisanih tujih državljanih beležil prirastek za 67 %.

Če študente, ki so vpisali dodiplomski študij v smeri »Izobraževanje prevajalcev in tolmačev«, zdaj primerjamo še s številom študentov na dodiplomskem študiju filoloških smeri, potem vidimo, da je v vseh jezikih, ki jih je mogoče študirati na graški univerzi, število študentov v obeh prevajalskih smereh višje od števila študentov filoloških smeri.

Slika 5: Število dodiplomcev v filologijah in na prevajalskem inštitutu

Ta trend je predvsem odraz rastočega pomena prevajalske dejavnosti v mednarodni komunikaciji in s tem tudi večje privlačnosti prevajalskega študija.

Množični priliv študentov ob neustrezni prostorski, tehnični opremljenosti in kadrovske zasedbi po eni strani in razkorak med spremenjenimi pogoji poklicnega uveljavljanja in konzervativnimi študijskimi vsebinami po drugi strani, sta ponovno povzročila hudo strukturno krizo, ki se je najbolj jasno izražala v povprečnem podaljšanju študijskega časa za 4 do 6 semestrov, medtem ko je osip znašal nič manj kot 90 %. Z mobilizacijo vseh notranjih rezerv in delnim izboljšanjem prostorskih in tehničnih možnosti je sicer uspelo znižati osip na približno 75 %, vendar postaja temeljita reforma študijske smeri iz dneva v dan nujnejša.

Vsebinski vzgibi za tako reformo izvirajo predvsem iz sodobne definicije prevajalca in tolmača kot strokovnjaka za transkulturno in ne samo medjezikovno komunikacijo, ki se ne zadovoljuje s preprostim transkodiranjem površinske strukture besedila, ampak svojo dejavnost usmerja na recepcijo in produkcijo besedil kot celovitih spletov jezikovnih in nejezikovnih, predvsem kulturnih dejavnikov (prim. predvsem Vermeer 1983, 1990; Witte 1987, 1992; Vermeer 1990).

V dosednji diskusiji o reformi so bili v ospredju naslednji problemi:

- Izboljšanje nivoja jezikovnega znanja izbranih tujih jezikov ob vstopu v študij, kar naj bi dosegli predvsem z dodatnim, dvosemestrskim predštudijskim jezikovnim izobraževanjem (propedeutikum).
- Temeljitejša izgradnja kulturne in ne samo jezikovne kompetence.
- Povečana skrb za dograjevanje jezikovne in kulturne kompetence v osnovnem, praviloma torej maternem jeziku in njegovi kulturi.
- Izgrajevanje sposobnosti za strukturirano in znanstveno utemeljeno refleksijo poklicne dejavnosti in njene vključenosti v narodne in mednarodne procese delitve dela.
- Poglobljen ter znanstveno, predvsem tekstološko in pragmatično utemeljen pristop k besedilu – od njegove recepcije v izhodiščni do njegove produkcije v ciljni kulturi.

V središču novih študijskih usmeritev bo torej, če navedeno skušam strniti v enostavno formulo, predvsem izgrajevanje jezikovne, kulturne in posebne prevajalske kompetence, ki vključuje tudi translatološko metakompetenco.

5. Zaključne misli

Za današnji položaj prevajanja in tolmačenja se mi zdita značilna predvsem dva dejavnika:

1. Strojno prevajanje, ki je s svojimi prvotnimi neuspehi, pogojenimi predvsem v preozkem konceptu transkodiranja izhodiščnih besedil, šele opozorilo na vso kompleksnost prevajalskih procesov in tako spodbudilo razvoj prevodoslovja, si bo v doglednem času osvojilo vsaj del tržišča tistih prevajalskih storitev, za katere je značilna velika stopnja standardizacije. Prevajalske storitve, pri katerih zaradi omejenih in točno definiranih komunikacijskih ciljev zadošča tudi suboptimalna realizacija ciljnega besedila, bodo prevajalci prej ali slej morali odstopiti računalnikom, ker se z njimi ne morejo meriti niti po hitrosti proizvodnje, niti po obsežnosti terminološkega spomina. Pri zahtevnejših prevajalskih storitvah tega tipa pa se bodo v interakciji z računalnikom, predvsem v obliki t. i. računalniško podprtega prevajanja, oblikovali novi poklicni profili, ki bodo zahtevali predvsem visoko stopnjo specializacije po eni in sposobnost za kooperacijo v širših informacijskih sistemih po drugi strani (prim. Schwanke 1994; Prunč/Stachl-Peier ur. 1994).

2. Poleg tega segmenta prevajalskega tržišča obstaja področje prevajalskih dejavnosti, ki se zaradi velike stopnje potrebne kreativnosti in soodgovornosti za konkretne procese transkulturne komunikacije takorekoč po definiciji izmika togi logiki stroja. To je področje transkulturnega udejanjanja, ki bo predvsem pri manjših jezikih in s tem tudi v slovenskem primeru, v bodoče opredeljevalo naloge in profile prevajalstva (Prunč 1994).

Danes, ko se je zaradi globalnih migracij domala ves svet spremenil v en sam komunikacijski prostor, ko se kulturni konflikti selijo iz obmejnih področij v urbana središča, bo verjetno ne samo za male, ampak tudi za velike narode življenjskega pomena, kako bodo znali brez vzajemnega polaščanja in/ali izgube lastne identitete ravnati z drugačnostjo drugih (Prunč 1996, Venuti ur. 1992). V tem procesu bo prav samemu sebi in svoji vesti zavezanemu, strokovno za transkulturno komunikacijo posebej usposobljenemu, vsem udeležencem v tem procesu lojalnemu (Nord 1991b), samokritičnemu in obenem samozavestnemu prevajalcu kot aktivnemu sooblikovalcu procesa transkulturne komunikacije pripadlo posebno mesto.

Kajti le prevajalec in/ali tolmač, ki se bo v svobodi in odgovornosti znal vključiti v procese mednarodne komunikacije, bo lahko prispeval tudi k premoščanju komunikacijskih ovir, ki se skrivajo pod površino besedil. Le tak prevajalec in/ali tolmač bo – in to se

mi zdi za slovenščino še posebej važno – kot vrhovodec znal najti ustrezno kreativno ravnotežje med drugačnostmi drugih in s tem prispeval k enakopravnosti v različnosti.

LITERATURA

- AMMANN, Margret, 1990: *Grundlagen der modernen Translationstheorie. Ein Leitfaden für Studierende*. Heidelberg: Univ. Druckerei.
- – 1992: Von Tenisschuhen, großen Onkeln und dem Gedankenstrich als Übersetzungsproblem. Übersetzungslehrbücher unter translatologischer Lupe. *TexTconTexT* 7. 219–239.
- Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria/Radna zajednica Alpe-Jadran/Comunità di lavoro Alpe-Adria/Alpok-Adria Munkaközösség/Delovna skupnost Alpe-Jadran, 1992, Klagenfurt (Extra 2).
- BASSNET-McGUIRE, Susan, 1980: *Translation Studies*. London, New York: Routledge.
- BELL, Roger T., 1991: *Translation and Translating. Theory and Practice*. London: Longman.
- Die Bedeutung der Textlinguistik für Übersetzung und Umkodierung. *Atti del Convegno Internazionale »Tradurre: teoria ed esperienze«*, 1987. Ur. Dressler, Wolfgang. Bolzano 27/2 28/2 1/3 1986 Bozen, Educazione Bilingue-Zweispachige Bildung 14. 1987. 21–34.
- Electronics&translation (Proceedings zur internationalen Konferenz, Graz 23.–25. November 1992), 1994. Ur. Prunč, Erich, Stachl-Peier. Graz: samozaložba (Graz Translations Studies 1).
- GENTZLER, Edwin, 1993: *Contemporary Translation Theories*. London, New York: Routledge (Translation Studies).
- GERZYMISCH-ARBOGAST, Heidrun, 1994: *Übersetzungswissenschaftliches Propädeutikum*. Tübingen: Francke Verlag (UTB 1782).
- HATIM, Mason, 1989: *Discourse and the Translator*. London: Longman (Language in Social Life Series).
- HOLZ-MÄNTTÄRI, Justa, 1986: Translatorisches Handeln. Theoretisch fundierte Berufsprofile. Bildungsstrukturen und Netzwerke für ein Tätigkeitsfeld Textdesign. *TexTconTexT* 8, 1993. 259–293.
- HÖNIG, Hans, 1995: *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenberg.
- HÖNIG, Hans, KUBMAUL, Paul, 1996: *Strategie der Übersetzung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. 4. izdaja. Tübingen: Narr (Tübinger Beiträge zur Linguistik 205).
- KELLY, L. G., 1979: *The True Interpreter. A History of Translation Theory and Practice in the West*. Oxford: Blackwell.
- KOLLER, Werner, 1992: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 4., predelana izdaja. Heidelberg-Wiesbaden: Quelle & Meyer (UTB 819).
- Kulturspezifik und translatorisches Handeln. *Vorträge anlässlich der GAL-Tagung*, 1989. 2. izdaja, 1990. Ur. Vermeer, Hans J. Heidelberg.
- KURZ, Ingrid, 1992: *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*. Dissertacija. Universität Wien.
- NORD, Christiane, 1988: *Textanalyse und Textübersetzen*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- – 1991a: *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 2. predelana izdaja. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- – 1991b: Scopus, Loyalty, and Translational Conventions. *Target* 3/1. 91–109.
- – 1993 *Einführung in das funktionale Übersetzen*. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- PRUNČ, Erich, 1993a: Cvetke iz domačih in tujih logov. *Mostovi* (Glasilo društva znanstvenih in tehniških prevajalcev) 28/1. 13–30.

- 1993b: Die Bi- und Multilingualität als konstitutives Merkmal der slowenischen Literatur. *Anzeiger für slavische Philologie* 21. 75–86.
- 1994: Was können Sprachmittlern wirklich leisten? *Sprachen Lernen – Menschen verstehen: Eine Herausforderung* (Zukunftsforum V). Wien. 69–99.
- 1996: *Posljedice prevodenja*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- REIß, Katharina, VERMEER, Hans J., 1984: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen. (Linguistische Arbeiten 147).
- Rethinking Translation*, 1992. Ur. Venuti, Lawrence. London & New York: Routledge.
- SCHWANKE, Martina, 1994: Maschinelle Übersetzung und ihr Image, *TexTconTexT* 9. 1994. 95–120.
- SNELL-HORNBY, Mary, 1988: *Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam: Benjamins.
- STOLZE, Radegundis, 1994: *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr.
- TOURY, Gideon, 1995: *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Translation als interkulturelle Kommunikation*, 1987. Ur. Albrecht, Jörn, Drescher Frankfurt, Bern, New York, Paris: Lang.
- Translation/History/Culture: A Sourcebook*, 1992. Ur. Lefevre, André. London and New York: Routledge.
- Translation Studies. An Interdiscipline*, 1994. Ur. Snell-Hornby, Mary, Pöschhacker, Franz, Kaindl, Klaus. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing company.
- Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. (Zur Integration von Theorie und Praxis)*, 1986. Ur. Snell-Hornby, Mary. Tübingen: Francke.
- VERMEER, Hans J., 1983: Aufsätze zur Translationstheorie. Heidelberg.
- 1993: *Skopos und Translationsauftrag – Aufsätze*. 2. izdaja. Heidelberg.
- WILSS, Wolfram, 1992: *Übersetzungsfertigkeit. Annäherung an einen komplexen übersetzungspraktischen Begriff*. Tübingen: Gunter Narr Verlag (Tübinger Beiträge zur Linguistik 376).
- WITTE, Heidrun, 1987: Die Kulturkompetenz des Translators – theoretisch-abstrakter Begriff oder realisierbares Konzept? *TexTconTexT* 2. 109–136.
- 1992: Zur gesellschaftlichen Verantwortung des Translators – Anmerkungen. *TexTconTexT* 7. 119–129.

Erich Prunč

Inštitut za izobraževanje prevajalcev, Gradec